

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОГО НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Н.О.Мосол

Україна, Запоріжжя, Запорізький національний університет

Освіта дорослих як важлива складова неперервної освіти покликана сприяти науковому, соціальному й економічному розвитку суспільства. Наука про навчання дорослих – андрагогіка – виникла в Європі в 1950-х роках. Основні принципи андрагогіки було сформульовано у 1970-х роках у роботах М. Ноулза, П. Джарвіса, Р. Сміта. Розробка теорії та практики навчання дорослих є одним із пріоритетів сучасної освіти. Цезавдання пов'язано з вимогами суспільства до реформування української освіти і є надзвичайно актуальним. Основними передумовами розробки концепції освіти дорослих України виступають сучасні процеси становлення демократичної, правової, соціальної держави, розвиток громадянського суспільства, інтеграція України до Європейського співтовариства, проведення освітньої реформи.

Незважаючи на багаторічні дослідження, доволі складно перевести отримані знання в практичні рекомендації, якими керується педагог в процесі навчання дорослих. Саме практичні аспекти освіти дорослих було досліджено в наших тезах. Перш ніж звернутися до викладення основного матеріалу, важливо відповісти на запитання хто є дорослі і в чому полягає специфіка навчання дорослих учнів?

Освіта дорослих. Існує кілька підходів до визначення освіти дорослих, як-от:

- робота окремих інститутів і організацій (наприклад, діяльність певних неурядових організацій, програми яких спрямовані на навчання дорослих, серед відомих програм - навчальні гуртки для дорослих);

- особливий вид відносин (освіта дорослих протиставляється як особливий різновид порівняно з навчанням у повсякденному житті – це відносини, які включають свідомі зусилля, щоб вивчити дещо);

- професія або наукова дисципліна;

- результат діяльності соціальних рухів (тобто освіта для дорослих як певна якість, котра виникла з розвитком діяльності профспілок, політичних партій та громадських рухів);

- окремий вид освіти, який має власні цілі та функції .

Останній підхід є найбільш поширеним у науці визначенням освіти дорослих.

У концептуальних положеннях освіти дорослих України визначено, що *освіта дорослих* - це «продовжений процес і результат розвитку людини (особистості, громадянина, індивідуальності, фахівця), що відбувається упродовж усього життя, завдяки якому дорослі розвивають свої здібності або підвищують професійну кваліфікацію» [1]. Підкреслюється, що освіта дорослих – це важлива складова неперервної освіти покликана сприяти науковому, соціальному й економічному розвитку, демократії, екологічно сталому розвитку суспільства, в якому на зміну жорстким конфліктам придуть діалог і культура світу, засновані на справедливості [1, 2].

Дорослі. В психолого-педагогічній літературі не існує єдиного розуміння дорослості. Так, у деяких визначеннях в основу покладено рівень сформованості людини, в інших – її вік. Узагальнюючи, можна виділити такі основні підходи до визначення «дорослості»:

- біологічний стан (після статевого дозрівання);
- правовий статус (у віці 18 років або 21 і старше залежно від законодавства країни);
- психологічний стан (власна концепція «дорослості» людини);
- форма поведінки;
- набір соціальних ролей.

У галузі освіти М. Ноулз вводить два критерії дорослості – «доросла» поведінка і самосвідомість людини та вважає за доцільне використовувати соціальне визначення («... людина доросла настільки, наскільки вона виконує соціальні ролі, типові для тих, кого в цьому суспільстві вважають дорослими») та психологічне визначення («... людина – доросла настільки, наскільки вона усвідомлює себе відповідальною за своє життя») [3].

Розуміння терміну «доросла людина» відображено й у визначенні освіти дорослих, запропонованому ЮНЕСКО: дорослими є люди, які вважаються дорослими в тому суспільстві, до якого вони належать.

Американські андрагоги Ш. Мерріам та Р. Каффарелла [5] зазначають, що сутність дорослих як учнів і характерні риси процесу навчання дорослих відрізняють освіту дорослих від інших видів освіти. Для того, щоб оптимізувати процес навчання, необхідно також визначити, хто такий «дорослий учень».

Дорослий учень – особа дїездатного віку, соціально зріла, у цілому сформована особистість, яка у різний спосіб поєднує навчальну діяльність із зайнятістю у сфері оплачуваної праці. Для неї навчання не є основним видом діяльності, оскільки відбувається одночасно, паралельно з іншим видом діяльності (професійною та ін.), сімейним життям [1].

Навчальна діяльність дорослого – цілеспрямований процес, у ході якого набуваються нові знання, формуються вміння, розширюється й поглиблюється усвідомлення життєвих явищ і процесів, збагачуються здібності особистості та її творчий потенціал. Навчання дорослого може відбуватися як самоосвітній вид діяльності та спеціально організований процес. Звернемося до практичних аспектів організації процесу навчання дорослих з метою підвищення його ефективності.

Базові принципи навчання дорослих. М. Ноулз [3,4] визначив шість принципів навчання дорослих, описаних нижче.

– *Дорослі внутрішньо мотивовані і самостійні.* Для дорослих характерними є мотивація навчатися, «самоспрямування» та орієнтація на самонавчання.

– *Дорослі привносять в навчання життєвий досвід і знання.* Доросла людина вже має певний соціальний, професійний та побутовий досвід, який може стати багатим джерелом в процесі навчання як для самої людини, так і для інших учасників навчального процесу.

– *Дорослі цілеспрямовані.* Доросла людина, яка навчається, прагне самореалізації, самостійності, самовдосконалення, самоуправління та усвідомлює свої потреби.

– *Дорослі практичні.* Доросла людина розраховує на обов'язкове використання вмінь, навичок, знань та якостей, набутих у процесі навчання.

– *Дорослі є релевантно-орієнтованими.* Доросла людина навчається для вирішення важливих життєвих проблем і досягнення певної мети, тобто хочуть вчитися у тих проблемних областях, які вони вважають важливими та релевантними;

– *Дорослі учні потребують поваги.* Процес навчання дорослої людини бажано організувати у співпраці з викладачем на всіх етапах навчання: діагностика, планування, реалізація, оцінювання, корекція.

Розглянемо практичні аспекти реалізації цих базових принципів навчання дорослих.

1. Дорослі внутрішньо мотивовані і самостійні. Дорослим людям подобається спрямовувати власне навчання, бути активними учасниками навчального процесу, досліджувати власні інтереси та розробляти особисті цілі.

В організації навчального процесу, можна виділити такі практичні шляхи реалізації даного принципу:

- Розробити диференційовану програму навчання з урахуванням специфіки контингенту дорослих учнів.
- Обговорювати зі студентами їх особисті цілі навчання з курсу.
- Використовувати вправи на рефлексію.
- Забезпечити наявність конкретної форми конструктивного зворотного зв'язку (з можливістю висловлюватися як про позитивне, так і про негативне),
- Заохочувати використання таких інформаційних ресурсів як бібліотеки, журнали, Інтернет тощо.
- Розробляти завдання та проекти з урахуванням інтересів дорослих учнів та давати певний вибір там, де існує така можливість (наприклад, вибрати форму роботи).
- Враховувати домінуючий стиль навчання студента (для визначення стилю навчання існують спеціальні опитувальники).

2. Дорослі привносять в навчання життєвий досвід і знання. Це може включати діяльність, пов'язану з роботою, виконанням сімейних обов'язків та попередню освіту. В організації навчального процесу даний принцип можна реалізувати наступним чином:

- Використовувати можливості спілкуватися зі студентами, щоб краще познайомитися з ними, дізнатися про їх інтереси, їх досвід (особистий, професійний, пов'язаний з темою навчання).
- Допомогати користуватися наявним досвідом в процесі рішення проблем, для рефлексії отриманих знань, вмінь та навичок, а також допомагати пов'язувати навчання дорослої людини з життєвим досвідом.
- Використовувати форми роботи, які дають можливість виявити та продемонструвати наявні знання студентів та спираються на їх досвід (наприклад, інтерактивні методи навчання).

3. Дорослі цілеспрямовані.

- Забезпечити значимий досвід навчання, який безпосередньо пов'язаний із особистими, професійними та життєвими цілями дорослого учня.

- Визначати та враховувати особисті цілі дорослих суб'єктів навчання. Так, важливо чітко розробляти цілі курсу/практики/завдань та виокремлювати компонент набуття конкретних навичок та сферу їх застосування.

- Використовувати метод аналізу конкретних випадків (case study) для вивчення теорії та практики, також можна аналізувати конкретні випадки з досвіду студентів.

- Демонструвати, як досвід виконання окремих навчальних завдань поєднується з конкретними цілями. Наприклад, виконання практичного завдання «Діагностика пізнавальних психічних процесів» надасть можливість педагогам визначати оптимальні форми та методи роботи з учнями та визначати можливі причини навчальної неуспішності.

- Ставити в процесі навчання проблемні питання, які спонукають студентів до рефлексії, пізнання та подальших досліджень.

4. Дорослі практичні.

- Давати чітке розуміння цілей завдань та проектів, які необхідно виконати в процесі навчання.

- Визначати прикладний аспект розглянутих тем, давати пояснення, як можливі використовувати отримані знання в подальшій діяльності.

- Сприяти активній участі студентів в навчанні, важливо щоб вони не лише спостерігали, але й випробували все на практиці.

5. Дорослі є релевантно-орієнтованими.

- Використовувати вправи на рефлексію пройденого матеріалу (якими були очікування, наскільки виправдалися, як можна використовувати отримані знання на практиці)

- Надати можливість вибрати тему проекту/вид завдання тощо.

6. Дорослі учні потребують поваги.

Ви як викладач та менеджер освітнього процесу можете продемонструвати повагу до дорослих учасників навчання в такий спосіб:

- Проявляти інтерес до студентів.
- Визнавати унікальність досвіду кожного студенту.
- Поважати студентів як своїх колег, які мають власний (рівний вашому) життєвий досвід.

- Заохочувати висловлення ідей, міркувань та зворотного зв'язку.

Підводячи підсумок, варто підкреслити, що освіта дорослих має ґрунтуватися на засадах відкритості, саморозвитку та з врахуванням сучасних вимог суспільства. Використання на практиці теорії і принципів навчання дорослих надасть педагогам можливість знайти оптимальний підхід до навчання дорослих учнів. Реалізація цих принципів сприяє інтеграції знань, інформації та досвіду учасників навчального процесу, що підвищує ефективність навчання дорослих.

Література

1. Лук'янова Л.Б. Концептуальні положення освіти дорослих : [Електронний ресурс] / Л.Б. Лук'янова. - Режим доступу: 5.03.2013 <http://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Pedagogica/43099.doc.htm>. - Загол. з екрану. - Мова укр.
2. Сігаєва Л.С. Розвиток освіти дорослих в Україні (друга половина XX ст. – початок XXI ст. : монографія / Лариса Євгенівна Сігаєва. – К. : ТОВ ВД «ЕКМО». – 2010. – 420 с
3. Knowles M. S. The modern practice of adult education: Andragogy versus pedagogy / Malcolm Shepherd Knowles. — New York: Associated Press, 1970. — 384 p.
4. Knowles M. S. The modern practice of adult education: From pedagogy to andragogy /Malcolm Shepherd Knowles. — Chicago: Associated Press Follett Publishing Company, 1980. —400 p.
5. Merriam S. B. Learning in adulthood: A comprehensive guide / S. B. Merriam, R.S. Caffarella. — San Francisco : Jossey-Bass Publishers, 1999. — 502 p.